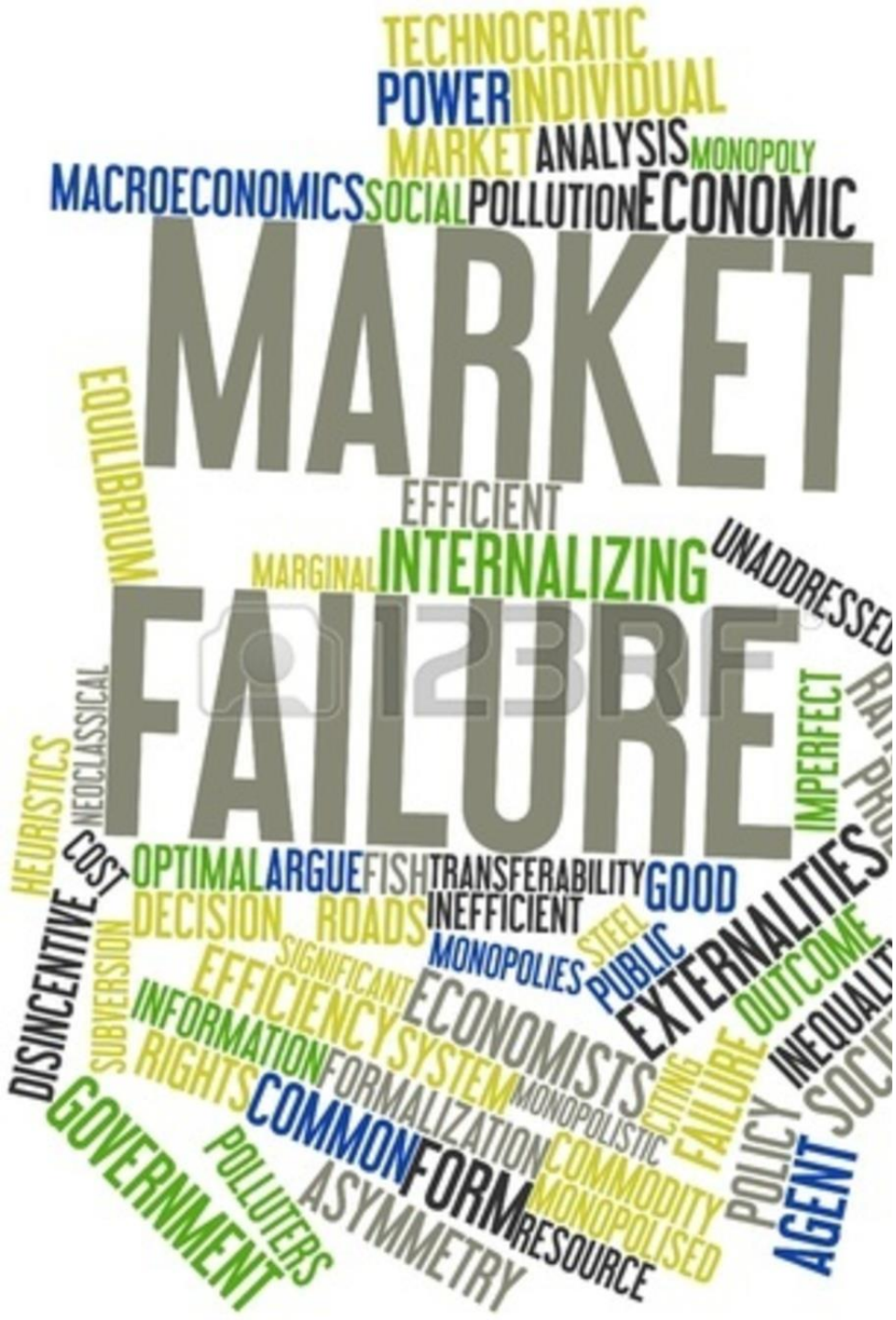

Từ thất bại thị trường đến vai trò của nhà nước

Đỗ Thiên Anh Tuấn

Trường Chính sách Công và Quản lý Fulbright

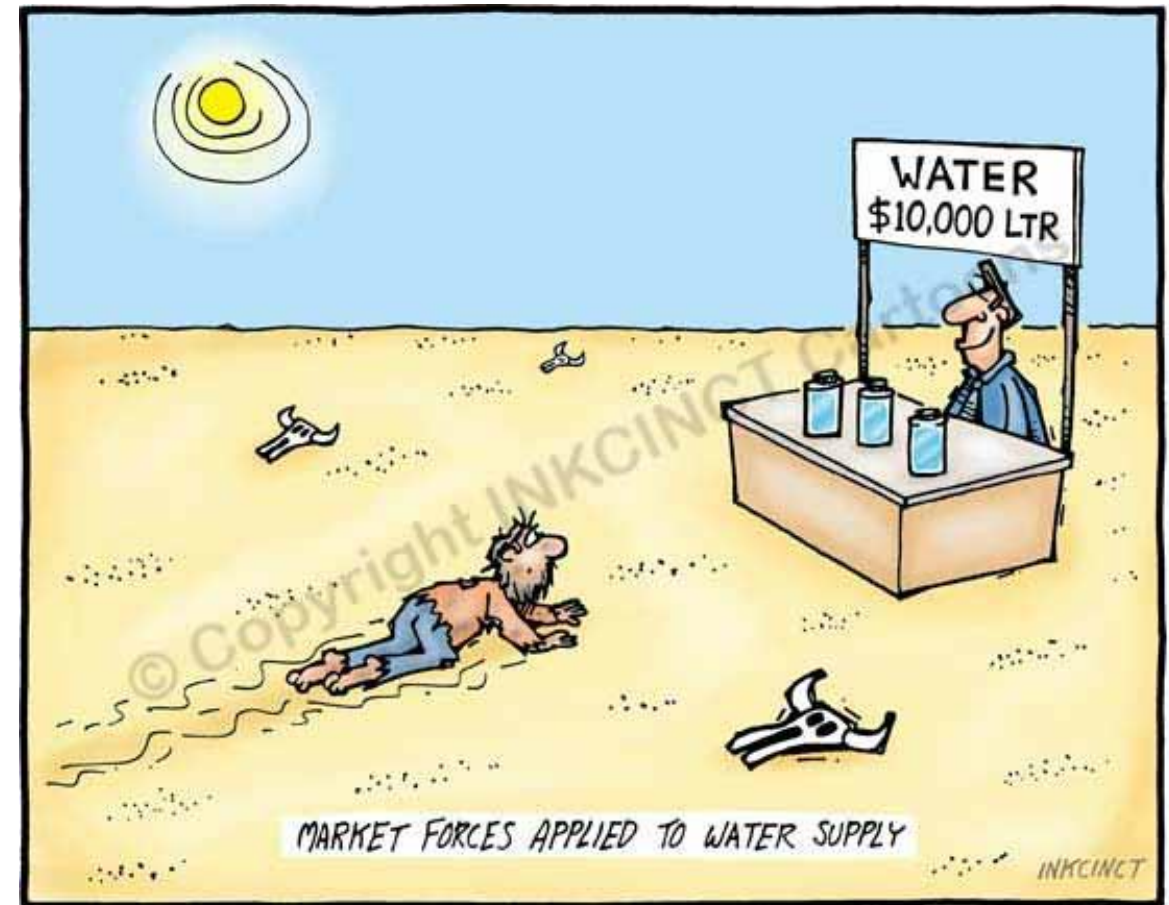

Thất bại thị trường: tổng quan

- Thị trường không thể đảm bảo kết quả mà các định lý phúc lợi dự đoán.
- Hệ thống giá không phải là một cơ chế phân bổ nguồn lực mang lại hiệu quả Pareto.
- Các định lý cơ bản của kinh tế học phúc lợi không bao gồm biến số thời gian mà sử dụng khái niệm tĩnh về hiệu quả
- Hiệu quả tĩnh tìm kiếm sự cạnh tranh tối đa (cạnh tranh hoàn hảo) trong ngắn hạn.
 - Phát triển sản phẩm mới hoặc tăng cường R&D đều có thể thúc đẩy nền kinh tế tăng trưởng trong dài hạn.

Vấn đề nội tại của thị trường

- Cạnh tranh không hoàn hảo
 - Sản phẩm khác biệt
 - Thông tin không hoàn hảo
 - Doanh nghiệp cũ cản trở sự gia nhập của doanh nghiệp mới
- Thị trường không hoàn chỉnh
 - Không ai cung cấp dịch vụ cho một số người dùng tiềm năng nhất định
 - Chi phí cung cấp cao hơn mức khách hàng sẵn sàng trả

Độc quyền

- Độc quyền tự nhiên (*Natural Monopoly*): chi phí cố định cao, chi phí trung bình giảm dần theo quy mô (ví dụ sân bay, cảng biển, đường sắt, năng lượng...)
- Độc quyền pháp lý (*Legal Monopoly*): rào cản giấy phép
- Độc quyền hoàn toàn (*Monopoly*): Thị trường chỉ có duy nhất một người bán và sản xuất sản phẩm không thể thay thế gần gũi.
- Cạnh tranh độc quyền (*Monopolistic Competition*): Thị trường ở đó có nhiều nhà sản xuất cạnh tranh nhau, nhưng bán sản phẩm khác biệt nhau.
- Độc quyền nhóm (*Oligopoly*): Thị trường bị chi phối bởi một số lượng nhỏ người bán hoặc nhà sản xuất lớn.
- **Lưu ý:** Cấu trúc thị trường không *tự* tạo ra thất bại của thị trường
 - Một cửa hàng cho thuê xe đạp duy nhất tồn tại trên một hòn đảo không phải là vấn đề
 - Vấn đề là nếu chủ cửa hàng lợi dụng nguồn xe đạp duy nhất để định giá cắt cổ

Độc quyền tự nhiên (*Do lợi thế kinh tế nhờ quy mô*)

Độc quyền địa lý (*Do giới hạn địa lý*)

Độc quyền pháp lý (*Do rào cản pháp lý của nhà nước*)

Độc quyền pháp lý (*Rào cản pháp lý của nhà nước*)

Sức mạnh độc quyền (*Có quyền định giá*)

Thông tin bất cân xứng

- Lựa chọn ngược/lựa chọn bất lợi (adverse selection)
 - Ví dụ thị trường xe cũ (thị trường chanh)
 - Tín dụng ngân hàng
- Rủi ro đạo đức (moral hazard)
 - Ví dụ bảo hiểm mất cắp
 - Bảo lãnh chính phủ
- Vấn đề ủy quyền – thừa hành (Principal – Agent)
 - Cổ đông vs. giám đốc
 - Người dân vs. Chính phủ
 - “Đảng lãnh đạo – Nhà nước quản lý – Nhân dân làm chủ”

Hàng hóa công

- Hàng hóa công (public goods)
 - Không thể loại trừ (nonexcludable)
 - Không có tính tranh giành (nonrivalrous).
- Hàng hóa nhóm (club goods): Một dạng phụ của hàng hóa công nhưng có thể loại trừ mà không có tính tranh giành
- Bi kịch của chung (tragedy of the common)
 - Vấn đề ăn theo (free riding)
 - Ronald Coase (1910-2013): Chi phí xã hội
- Định giá Lindahl: Người sử dụng nên trả theo lợi ích biên mà họ nhận được
- Public Bads?

	Có tính loại trừ	Không thể loại trừ
Có tính tranh giành	Hàng hóa tư (áo quần, lương thực, xe cộ...)	Hàng hóa công không thuần túy: Tài nguyên chung (rừng, biển, vận tải công cộng miễn phí...)
Không tranh giành	Hàng hóa nhóm (club goods) (vận tải công cộng, đường cao tốc, vệ tinh...)	Hàng hóa công (public goods) (không khí, quốc phòng, hải đăng, xphần mềm mã nguồn mở...)

Ngoại tác

- Ngoại tác tồn tại khi một hoạt động cụ thể ảnh hưởng đến các hoạt động khác hoặc các cá nhân không trực tiếp tham gia vào hoạt động đầu tiên.
 - Ngoại tác tích cực:
 - Ngoại tác tiêu cực: Loa kẹo kéo
 - Ví dụ: Những người sống cạnh điểm thu hút khách du lịch chịu ngoại tác tích cực hay tiêu cực?
- Ngoại tác thường gây ra các chi phí xã hội.
- Giải pháp: “nội hóa” ngoại tác (Ronald Coase)
 - Sự thương lượng của các bên
 - Việc đạt được các thỏa thuận rất khó khăn hoặc chi phí giao dịch có thể vượt lợi ích
- Ngoại tác mạng (networking externalities): mạng xã hội
 - Tác động trực tiếp: người dùng mới được hưởng lợi từ quyền truy cập vào nhóm người dùng đã có trước đó
 - Tác động gián tiếp: sự gia tăng chất lượng hoặc số lượng dịch vụ thì càng có nhiều người dùng và ngược lại

Lý do không liên quan đến hiệu quả ở *các thị trường cụ thể*

Hàng khuyến dụng (Merit goods): Richard Musgrave (1957, 1959)

- * Hàng hóa bị tiêu thụ dưới mức trong nền kinh tế thị trường tự do
- * Hàng hóa hoặc dịch vụ mà nhà nước cho là “tốt” và do đó khuyến khích sử dụng nó
- * Ví dụ: giáo dục, phổ cập internet, thắt dây an toàn, đội nón bảo hiểm
- * Người tiêu dùng thiên cận: không thể đánh giá đầy đủ mối quan tâm của họ

Hàng phi khuyến dụng (Demerit goods)

- * Ví dụ như ma túy, thuốc lá, đồ uống có cồn
- * Dù có khuyến cáo nhưng người ta vẫn hút thuốc lá
- * Lợi ích của cả cộng đồng không chỉ đơn thuần là tổng cộng lợi ích của từng cá nhân.

Hàng hóa được bảo vệ (Protected goods)

- * Thị trường không cung cấp vì không hiệu quả
- * Ví dụ như văn hóa, nghệ thuật, lịch sử, truyền thống, sự đa dạng sinh học

Phân phối của cải bất bình đẳng

- **Bất bình đẳng chiều ngang:** Những người có ít sức mua hầu như không thể “truyền đạt” nhu cầu của họ với thị trường, cơ hội tiếp cận thị trường là của những người có khả năng chi trả
- **Bất bình đẳng chiều dọc (liên thế hệ):** Nếu hiệu quả trong hiện tại đạt được với cái giá phải trả là chấp nhận rằng một bộ phận đáng kể của xã hội bị gạt ra khỏi sự phân phối những gì được sản xuất thì hiệu quả tương lai không được đảm bảo

Thiếu chuẩn mực đạo đức

- Tiêu chí kinh tế không liên quan gì đến tiêu chí đạo đức.
- Hành vi không hợp lý: lòng trắc ẩn, lòng vị tha và lòng nhân ái
- Trên phương diện kinh tế, nếu một doanh nghiệp đặt mục tiêu không liên quan đến lợi nhuận thì doanh nghiệp đó đang hành xử một cách phi lý.
 - Dùng hóa chất trong chế biến thực phẩm
 - Xả thải ra môi trường thay vì đầu tư công nghệ xử lý
 - Bóc lột sức lao động (trẻ em, người già, người tàn tật, phạm nhân)
 - Tăng ca kiệt sức, chèn ép lao động phổ thông
 - Tăng giá khẩu trang, kit xét nghiệm COVID-19

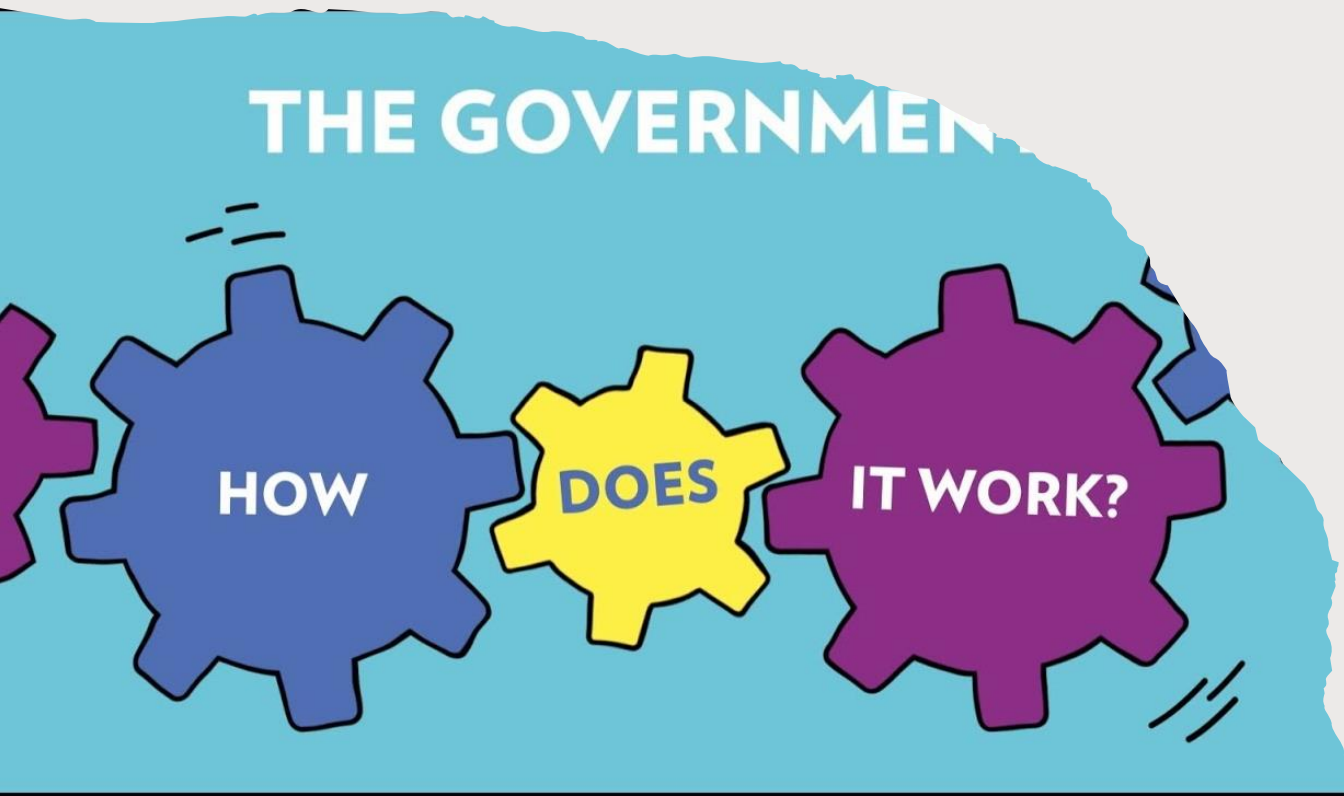
Chức năng của nhà nước

- Chức năng kinh tế
 - Sửa chữa thất bại thị trường
- Chức năng xã hội
 - Tái phân bổ/tái phân phối
- Chức năng bảo vệ
 - An ninh quốc phòng
 - Bảo vệ các giá trị xã hội
 - Giữ gìn truyền thống văn hóa
 - Môi trường
- Chức năng đối ngoại
 - Đại diện lợi ích quốc gia dân tộc

Vai trò của nhà nước

- Nhà nước đóng vai trò như là nhà cung cấp
- Nhà nước đóng vai trò như là khách hàng
- Nhà nước đóng vai trò như nhà tổ chức
- Nhà nước đóng vai trò như người ra quyết định
- Nhà nước đóng vai trò người khuyến khích

Kiến tạo thị trường hiệu quả

Mục tiêu của nhà nước là gì?

- **Mục tiêu cuối cùng**
 - Tăng cường phúc lợi chung của xã hội (giáo dục, y tế...)
 - Phân bổ/phân phối lại
 - Bảo vệ các giá trị xã hội
- **Mục tiêu trung gian**
 - Cải cách hành chính
 - Môi trường kinh doanh
 - Thu hút đầu tư
 - Thành lập doanh nghiệp
 - Cung tiền, lãi suất, tỷ giá...
- **Mục tiêu thứ cấp/phái sinh**
 - GDP/GNI
 - Tỷ lệ thất nghiệp
 - Lạm phát
 - Cán cân ngân sách
 - Cán cân thanh toán
 - Đường Lorenz/Chỉ số Gini...

Công cụ nhà nước sử dụng

- Trực tiếp cung cấp hàng hóa, dịch vụ
- Can thiệp trực tiếp vào thị trường
- Điều tiết
- Đánh thuế
- Trợ cấp
- Khuyến khích phi tài chính
- Cùng làm (e.g. PPP)

Các chính sách của chính phủ

➤ **Chính sách tổ chức hoạt động kinh tế**

- Chính sách bảo vệ quyền tài sản
- Chính sách thúc đẩy cạnh tranh
- Chính sách về lao động
- Chính sách bảo vệ người tiêu dùng
- Chính sách môi trường

➤ **Chính sách thúc đẩy các hoạt động kinh tế**

- Chính sách đầu tư cơ sở hạ tầng
- Chính sách đào tạo nhân lực
- Chính sách nghiên cứu và phát triển
- Chính sách phát triển xã hội thông tin
- Chính sách phát triển dài hạn

➤ **Chính sách can thiệp và bình ổn vĩ mô**

- Chính sách tài khóa
- Chính sách tiền tệ
- Chính sách ngoại thương
- Chính sách thu nhập

➤ **Chính sách xã hội**

- Giảm nghèo
- Hỗ trợ nhóm yếu thế

➤ **Chính sách cơ cấu**

- Chính sách công nghiệp
- Chính sách nông nghiệp
- Chính sách đô thị hóa, nông thôn

Bất đồng giữa những nhà kinh tế

Các nhà kinh tế hiếm khi nhất trí hoàn toàn về những vấn đề trọng tâm trong tranh luận chính sách.

- Có người cho rằng giá cả ổn định quan trọng hơn nhiều so với thất nghiệp, người khác lại cho rằng tăng trưởng quan trọng hơn so với bất bình đẳng.
- Có người cho rằng nhà nước nên ưu tiên nguồn lực cho vùng kinh tế khó khăn, nhưng người khác lại đề xuất nước tăng cường đầu tư cho vùng có sẵn lợi thế tiềm năng.
- Có người cho rằng đánh thuế lao động sẽ giảm động cơ lao động nhưng cũng có người cho rằng nó khuyến khích lao động nhiều hơn.
- Có người cho rằng thuế thu nhập nên có tính lũy tiến nhưng người khác tin rằng thuế nên bớt lũy tiến hơn.
- Có người đồng ý cho phép khấu trừ thuế cho học phí đại học, người khác thì cho rằng chính phủ nên tăng trợ giúp giáo dục cho người nghèo.
- Có người cho rằng tiết kiệm vốn nên được đánh thuế nhưng người khác nghĩ rằng nên được ưu đãi.

Bất đồng phát sinh từ hai khía cạnh tổng quát:

- Kê quả của chính sách (về phân tích thực chứng) và giá trị (về phân tích chuẩn tắc).

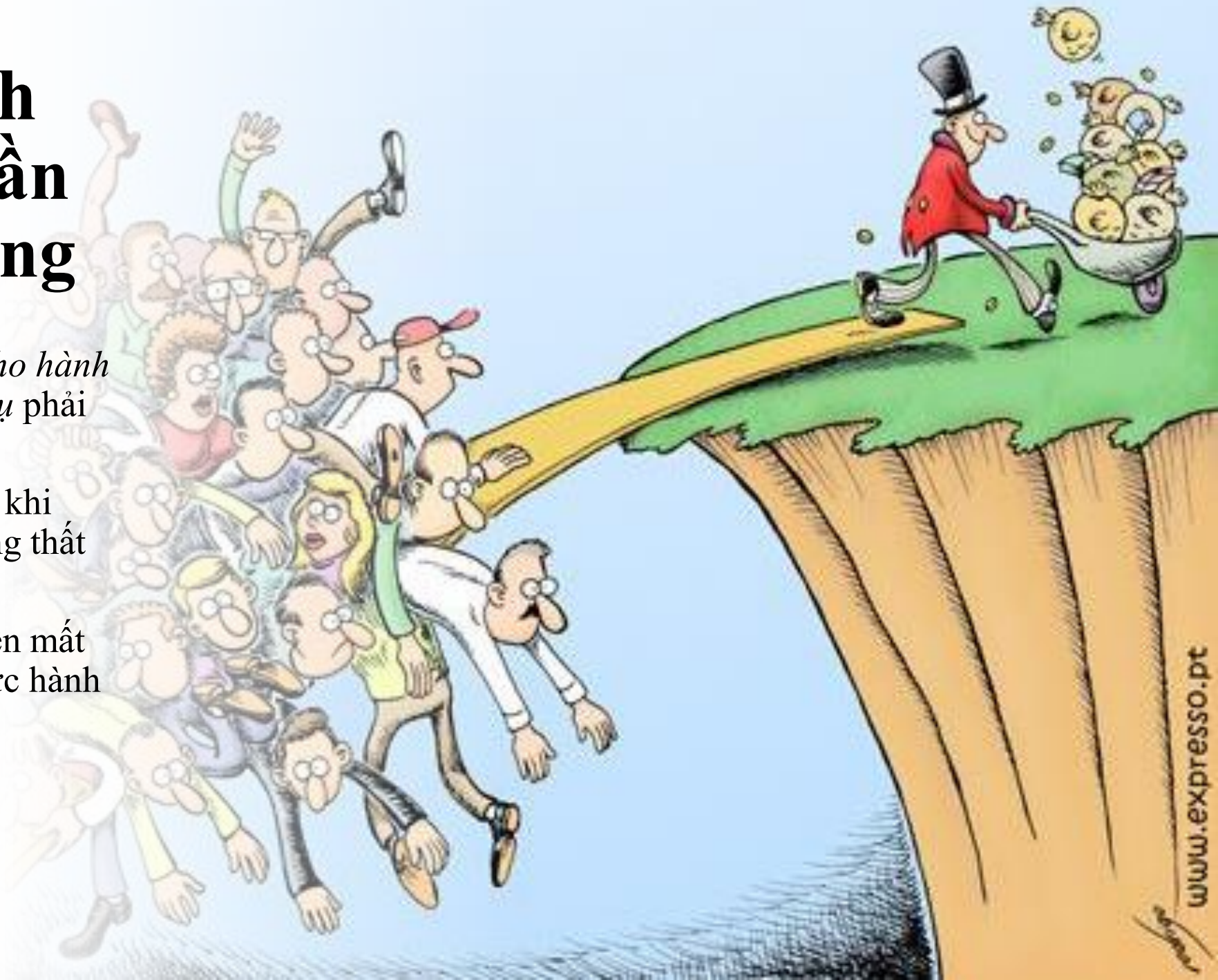

Bất đồng do những khác biệt trong quan niệm về hành vi kinh tế

- Các nhà kinh tế thường bất đồng về mô hình nào là tốt nhất để mô tả nền kinh tế.
- Bất đồng về những kết quả đáng mong đợi và những hệ lụy không mong muốn.
- Thậm chí ngay cả khi đã thống nhất về bản chất của nền kinh tế, họ vẫn có thể bất đồng về số liệu định lượng.
- Các nhà kinh tế học thường sử dụng mô hình tiêu chuẩn với giả định thông tin hoàn hảo và cạnh tranh hoàn hảo nhưng hầu hết các nhà kinh tế học đều công nhận rằng thông tin và cạnh tranh đều không hoàn hảo.
- Quan ngại lớn nhất của các nhà kinh tế là xác định độ lớn của một phản ứng chính sách.

Lý do để hành động so với cần phải hành động

- Việc tìm kiếm sự biện minh cho hành động không bao hàm nghĩa vụ phải hành động.
- Lý thuyết kinh tế khá nhất trí khi thừa nhận sự tồn tại của những thất bại thị trường.
- Tuy nhiên sự đồng tình sẽ biến mất khi quyết định về phương thức hành động.

Những thách thức nào VN đang và sẽ đối mặt và chính phủ nên làm gì?

- Nguy cơ tụt hậu về kinh tế (Bẫy thu nhập trung bình)?
- Bất bình đẳng ngày càng gia tăng?
- Biến đổi khí hậu?
- Dịch bệnh?
- Khủng hoảng kinh tế?
- Di cư và già hóa dân số?
- Dân chủ hóa?
- Toàn cầu hóa?
- KHCN và CMCN (IR 4.0)?
- ???

